

Daiva Šveikauskienė

Lietuvių kalbos institutas

VEIKSMAŽODŽIO FORMŲ VARTOJAMUMAS, IŠRYŠKĖJĘS KURIANT LIETUVIŲ KALBOS GRAMATIKOS INFORMACINĘ SISTEMĄ

ESMINIAI ŽODŽIAI: gramatika, morfologija, paradigmos, žodžių kaitybinės formos, semantika.

ANOTACIJA

Kaitomos kalbos dalys turi paradigmas. Kuriant Lietuvių kalbos gramatikos informacinę sistemą (LIGIS) buvo pastebėta, kad ne visas paradigmos išvardytas kaitybines formas galima vartoti. Straipsnyje aptariami atvejai, kai tam tikrų žodžių kai kurios kaitybinės formos negali būti vartojamos. Pateikiami trys tokių formų tipai bei grupės žodžių, kuriems būdinga kaityba su išimtimis. Nurodomos priežastys, kodėl atsiranda nevartojamų formų.

ABSTRACT

Every inflectional part of speech has its paradigms. While creating the Lithuanian Grammar Information System (LIGIS), we noticed that not every inflectional form possible in theory can be used practically. Some cases in verb paradigms of Lithuanian language are discussed in the article, namely, when certain part of inflectional forms may not be used. We present three cases of unusable forms and provide reasoning behind word groups, covering such inflection with exception, for each case.

ĮVADAS

Iki XXI a. pradžios visi klausimai, susiję su gramatika, buvo analizuojami iš žmogaus kaip kalbos vartotojo pozicijų, t. y. aprašomi tik tie aspektai, kurie aktualūs žmogui, ir net neužsimenama apie dalykus, kurie žmonėms yra „savime suprantami“. Pastaruoju metu, pradėjus kalbos reiškinius kompiuterizuoti, iškyla problemų, kurių paprasti kalbos vartotojai paprastai net nepastebi. Tačiau su jomis susiduria kompiuterinės lingvistikos specialistai,

atlikdami kompiuterinio kalbos apdorojimo užduotis. Reikia pasakyti dar ir tai, kad, apdorojant kalbą kompiuteriu, spausdintuose žodynuose bei gramatikose esančios informacijos nepakanka, nes ten pateikiami tik bendriausieji lietuvių kalbos dėsniumai. Panašių teiginių galima rasti ir kitų mokslininkų darbuose, pvz.: „Tačiau žmonėms skirti žodynai sunkiai pritaikomi kuriant kalbos apdorojimo programas“ (Rimkutė, Kovalevskaitė 2008: 3). Kad žodynuose pateikiama informacija yra nepakankama norint apdoroti kalbą kompiuteriu, pastebėta ir tekstyno anotavimo metu Vytauto Didžiojo universiteto Kompiuterinės lingvistikos centre. Morfologiškai anotuojant Dabartinės lietuvių kalbos tekstyną (toliau – DLKT) šalia kitų duomenų (giminė, skaičius, linksnis, laikas, asmuo, laipsnis ir kt.) nurodoma ir žodžio pradinė forma (lema). Žodynuose „dažniausiai pateikiami tik pamatiniai žodžiai“ (Rimkutė 2006: 38), t. y. pateikiami ne visi vediniai, todėl nemaža lietuvių kalbos žodžių dalis lieka į juos neįtraukta ir, parengus tik žodynų duomenis naudojančią programinę įrangą, daug tekstyno žodžių lieka neatpažinta.

Gramatikose aprašant morfologines kategorijas, pateikiami keli tam tikrą morfologinę kategoriją turinčių žodžių pavyzdžiai, o visi lietuvių kalbos žodžiai, kuriems ta morfologinė kategorija būdinga, nevardijami. Pavyzdžiui, *Dabartinėje lietuvių kalbos gramatikoje* (toliau – DLKG) apibrėžiant daiktavardžių giminę pavyzdžių pateikiama po keturis vyriškosios ir moteriškosios giminės žodžius (DLKG 2006: 62). Visų kitų gramatikoje nepaminėtų lietuvių kalbos žodžių giminę gimtakalbiams nustatyti nėra sudėtinga. Kompiuteris pats nieko negali sugalvoti ar nuspręsti, jam turi būti labai tiksliai nurodyti visi kiekvieno žodžio gramatiniai duomenys, taigi ir giminė.

Kompiuterizuojant lietuvių kalbą buvo pastebėtas morfologinis reiškiny, kurio aprašyto publikacijose nepavyko rasti. Tai paradigmos nurodytų kaitybinių formų ir galimybės jas vartoti neatitikimas. Ši problema išryškėjo tik kompiuterinio kalbos apdorojimo metu ir anksčiau kalbininkų nebuvo pastebėta. Terminu *paradigma* morfologijoje žymima „tam tikro žodžių kaitybos tipo galūnių sistema ar atskiro žodžio galūninių formų visuma, laikoma atitinkamo kaitybos tipo pavyzdžiu“ (Gaivenis, Keinys 1990: 143). Pavyzdžiui, veiksmažodžių esamojo laiko formos sudaromos iš esamojo laiko kamieno ir asmenų galūnių. Esamojo laiko veiksmažodžiai asmenuojami pagal tris paradigmas, kurios atitinka tris asmenuotes (DLKG 2006: 337), o vieną daiktavardžių linksniuotę (*i*)a sudaro trys paradigmos, kurios skiriasi viena nuo kitos kai kurių linksnių formomis (LKE 1999: 462).

Taigi, kaitomos kalbos dalys turi savo paradigmas. Šiame straipsnyje nagrinėjami tik probleminiai veiksmažodžių paradigimų atvejai.

Šio straipsnio tikslas – aptarti išryškėjusius atskirų žodžių tam tikrų formų nevartojimo atvejus, kurie buvo pastebėti kuriant Lietuvių kalbos gramatikos informacinę sistemą (LIGIS). Siekiant tikslo pirmiausia apžvelgiamos svarbiausios publikacijos, kuriose gvildenami gramatinių formų vartojimo klausimai ir natūraliosios morfologijos teorija, kuria mėginama grįsti tolesnį tyrimą, paskui pristatoma LIGIS sukūrimo idėja, atlikti darbai, iškilusios problemos, o tada nagrinėjami teoriškai galimų formų nevartojimo atvejai. Paaiškėjo, kad kai kurių žodžių ne visos teoriškai paradigmosse pateikiamos formos yra galimos. Buvo naudota atrankos metodika, t. y. tyrimui atrinkti tie probleminiai atvejai, kurie išryškėjo kompiuterizuojant kalbą.

1. PUBLIKACIJOSE APRAŠYTI ŽODŽIŲ FORMŲ VARTOJIMO KLAUSIMAI

Šiame skyriuje bus aptariama lietuvių kalbos gramatikose bei kalbos kultūros vadovėliuose pateikta informacija formų galimumo klausimais ir apžvelgti keli straipsniai, kuriuose skirtingais aspektais nagrinėjamos žodžių formų problemos. Deja, nepavyko rasti publikacijų, kuriose būtų aprašyti paradigmosse pateikiamų formų vartojimo tyrimai, atlikti siekiant išsiaiškinti, ar visos teoriškai esančias formas galima vartoti kalboje.

1.1. Gramatikose aptartos nevartojamos formos

Tiek vienatomėje (DLKG 2006), tiek tritomėje (LKG II 1971) lietuvių kalbos gramatikose aptariami tam tikrų veiksmažodžio formų nevartojimo atvejai. Kaip rodiklis čia gali būti laikomas ir semantinis požymis – tai vadinamieji beasmeniai veiksmažodžiai. Beasmeniai veiksmažodžiai nusako nuo veikėjo valios nepriklausančius gamtos reiškinius ar kitus stichinius procesus ir turi tik trečiojo asmens formas. Beasmenių veiksmažodžių paradigmą sudaro tiesioginės, tariamosios ir netiesioginės nuosakų trečiojo asmens formos, bendratis, padalyviai, kai kurių veiksmažodžių ir neveikiamųjų dalyvių bevardė giminė (DLKG 2006: 315–316). Panašiai rašoma ir akademinėje gramatikoje: „Beasmeniai veiksmažodžiai <...> nekaitomi nei asmenimis, nei skaičiais ir savo forma sutampa su

asmeninių veiksmažodžių trečiuoju asmeniu“ (LKG II 1971: 213). Tačiau daugumos išvardytų žodžių, kurie pateikiami kaip beasmenių veiksmažodžių pavyzdžiai, beasmeniškumas yra labai sąlygiškas, t. y. beasmeniai jie būna tik tam tikrame kontekste, kai sakinyje nėra veiksnio. Kai kurie gramatikoje paminėti beasmeniai veiksmažodžiai gali būti vartojami su tautologiniu veiksniu: *lietus lyja, sninga sniegas* ir t. t. Be to, ir dainos žodžiuose sakoma: *Ar diena dienos, ar naktelė tems*. Tada ir teiginiai, kad šių veiksmažodžių liepiamosios nuosakos formos negalimos, nėra visiškai tikslūs, plg., **Lyk**, *lietuti*, **lyk**. Net ir tais atvejais, kai veiksmažodis negali turėti veiksnio, pavyzdžiui, *reikėti*, taip pat vartojamos kai kurios liepiamosios nuosakos formos, pavyzdžiui, vienaskaitos antrasis asmuo. Jis pasitaiko įvairiuose posakiuose, pavyzdžiui, DLKT: **Reikėk** šitaip atsitikti. Interneto įrašai: *Dingo. Viskas dingo. Ir reikėk tu man. Vėl ten pasirodyti*. Panašių pavyzdžių galima rasti ir grožinėje literatūroje, pavyzdžiui: **Reikėk** tu man *Polionijos seseriai sykį išsižioti apie tą vokietuką* (Aputis 1977: 32).

Toliau aptariant beasmenių veiksmažodžių vartoseną pasakyta:

Tačiau išstisus („pilnas“) paradigmas turi ne visi beasmeniai veiksmažodžiai. Pavyzdžiui veiksmažodžių *pabaiso, pagailo, pagardo* paprastai vartojamas tik būtasis kartinis, rečiau – dažninis laikas, o kitas formas atstoja konstrukcijos su atitinkamos reikšmės būdvardžių bevarde gimine (*baisu, gardu*) arbarieveiksmiu *gaila* ir veiksmažodžiu *darytis*, pvz., (*darosi*) *baisu, pabaiso, pabaisdavo, pasidarys baisu; (darosi) gaila, pagailo, pagaildavo (pasidarydavo gaila), pasidarys gaila* (DLKG 2006: 316).

Žinoma, galima konstrukcija ir *darėsi / pasidarė gaila*. Veiksmažodis *pagailo* ir konstrukcija *darėsi / pasidarė gaila* yra sinonimiškai vartojamos formos, turinčios labai panašią ar net tą pačią reikšmę. Jei paradigmoje trūkstamas, t. y. kalboje nevartojamas, tam tikro žodžio formas gali pakeisti kitų žodžių junginiai, vadinasi, tos trūkstamos formos turi prasmę (reikšmę). Šiame straipsnyje stengiamasi aprašyti atvejus, kai tam tikrų žodžių atskiros formos yra negalimos, t. y. žodžiai, pavartoti ta forma, neturi prasmės.

DLKG kalbant apie dalyvių bevardę giminę daugiausia aptariamas jos vartojimas (DLKG 2006: 324, 365, 377) arba jos panaudojimas sudarant veiksmažodžio sudėtines formas (DLKG 2006: 302). Informacija pateikiama žiūrint iš veiksmažodžio pozicijos: „Objekto

linksnio nevaldantys veiksmažodžiai turi sudėtines neveikiamąsias formas tik su bevardės giminės dalyviais“ (DLKG 2006: 320), pvz., *yra / buvo vaikščiojama / vaikščiota*.

1.2. Morfologinių požymių nuspėjamumas

Apžvelgsime keletą straipsnių, kuriuose analizuojama, kiek galima nuspėti tam tikrus lietuvių kalbos žodžių morfologinius požymius pagal jau turimą informaciją apie tų žodžių ypatybes. Tos ypatybės gali būti labai skirtingos prigimties, kaip antai semantinės, morfologinės ir pan. Kartais netgi išsakomi priešingi teiginiai, pavyzdžiui, kad semantika turi arba neturi įtakos tam tikriems reiškiniams.

Kaip morfologinės ypatybės pavyzdį galima paminėti kaitybos klases, pagal kurias sprendžiama apie vedinių sandaros požymius. Vilniaus universitete atlikto tyrimo metu buvo aiškinamasi, kokį ryšį turi veiksmažodžių priesagos su daiktavardžių kaitybos klasėmis. Išnagrinėti visi elektroniniame *Dabartinės lietuvių kalbos žodyno* variante (DŽ_{6e}) rasti priesagų *ė-ti, y-ti, o-ti, uo-ti* daiktavardiniai vediniai (Pakerys 2011: 273). Daiktavardžių kaitybos klasėms skirti naudotas tradicinis požymis – daugiskaitos naudininko galūnės balsis, pvz.: (*ia* – *vyrams, broliams*; (*io* – *šakoms, galioms* ir t. t. Statistiniu būdu išanalizavus atrinktus žodžius, nustatyta, kad iš daiktavardžio padarytas veiksmažodis turi priesagą, kuri yra nuspėjama su gana didele tikimybe ir priklauso nuo to daiktavardžio kaitybos klasės. Pavyzdžiui, (*ia* klasės daiktavardžio veiksmažodinis vedinys turės priesagą (*iuo-ti* su tikimybe 70,95 proc., (*io* klasės daiktavardžio veiksmažodinis vedinys turės priesagą (*io-ti* su tikimybe 71,53 proc. Prie išvadų pateikiamas teiginys, kad aiškesnės semantinės informacijos įtakos tirtų priesagų atveju nepavyko įžiūrėti (Pakerys 2011: 286).

Kitame straipsnyje aprašytas atliktas tyrimas, „kaip lietuvių leksemų morfologinius požymius tam tikru mastu galima nuspėti iš jų semantikos“ (Arkadjevas 2008: 2). Buvo nagrinėjami pirminiai lietuvių kalbos veiksmažodžiai, kurių šaknis baigiasi priebalsiu. Visi jie sugrupuoti į kaitybos makroklases, iš kurių stambiausios yra *n/st- veiksmažodžiai*, t. y. tarpą ir priesagą *-st-* esamojo laiko kamiene turintys žodžiai, ir *j- veiksmažodžiai*, kurių esamojo ir būtojo kartinio laiko kamienuose įvyksta palatalizacija. Atlikta analizė parodė, kad dauguma *n/st- veiksmažodžių* (237 iš 248) yra intranzityviniai ir neformaliai juos galima apibūdinti kaip „semantinius pasyvus“, t. y. veiksmažodžius, žyminčius situacijas, nepriklausančius nuo subjekto valios (pvz., todėl, kad subjektas yra negyvas daiktas). Pirminiai *j- veiksmažodžiai*

dažniausiai (247 iš 306) žymi sąmoningą gyvo agento poveikį pacientui, patiriančiam (negrįžtamą) būsenos pokytį (Arkadjevas 2008: 10). Apibendrinti duomenys pateikiami 1 pav.

subjekto inicijuotas procesas	<i>j-veiksmažodžiai</i>
(potencialus) subjekto būsenos pasikeitimas	<i>n/st-veiksmažodžiai</i>

1 PAV. Veiksmažodžių semantikos ir morfologinių klasių santykis (parengta pagal Arkadjevas 2008: 14).

Aptariamame straipsnyje pateikiama išvada, kad *j-veiksmažodžiams* ir *n/st-veiksmažodžiams* būdingos ryškios semantinės dominantės.

1.3. Norminamieji klausimai dėl žodžių formų vartojimo

Nemažai publikacijų, kuriose aptariamas žodžių formų vartojimas, skelbiama lietuvių kalbos norminimo klausimais. Valstybinės lietuvių kalbos komisijos pateikiamame *Kalbos klaidų sąrašė*¹ siūlomi taisyklingi tam tikrų formų vartojimo atvejai, tačiau tai susiję tik su pavienėmis žodžių formomis. Pavyzdžiui, nurodoma, kad nevertotinos vyriškosios giminės daiktavardžių formos moterims pagal profesijas, pareigas ir pan. apibūdinti: **architektas** (= **architektė**) *Žilienė*; nevertotinos kelintinių skaitvardžių ir įvardžio *kelintas* vyriškosios giminės kilmininko formos mėnesio dienai nusakyti: **Kelinto** (= **Kelinta**) *šiandien?*, *Atostogausiu nuo liepos penkiolikto* (= *penkioliktos*) ir kt. Tačiau tokių formų negalima vartoti tik tam tikrame kontekste, kitais atvejais (**architektas** *Žilinskas*, *tik iš kelinto karto pavyko nustatyti*) jos yra visiškai tinkamos.

Lietuvių kalbos kultūros vadovėlyje kolegijoms aptariami atvejai, kai to paties žodžio paplitę du ar daugiau galūnių variantų. Tokios galūnės vadinamos *gretutinėmis*:

Galūnių formos dažnai būna gretutinės, t. y. dvi panašios (vienos taisyklingos, o kitos į bendrinę kalbą ateina iš tarmių, šnekamosios kalbos),

¹ <http://www.vlkk.lt/aktualiausios-temos/didziosios-klaidos/formu-vartojimo>

ir nors abi leistinos, kalba, siekdama pastovumo, renkasi vieną, labiau paplitusį ir įteisintą variantą (Griškevičienė ir kt. 2003: 144).

Išvardijus visus galimus, t. y. vartojamus, variantus patariama vartoti vieną, norminį: „Įvairūs variantai, o norminis dažniausiai vienas“ (Griškevičienė ir kt. 2003: 144). Pavyzdžiui, norminiais laikomi šie daiktavardžio linksnių galūnių variantai: *sesuo* – *su seserimi* (bet ne *su seseria*), *obelis* – *prie obels* (bet ne *prie obelies*), *šuo* – *be šuns* (bet ne *be šunies*, *be šunio*); būdvardžio vardininko galūnės: *smailus*, o ne *smailas kampas*, *smaili*, o ne *smaila adata*; įvardžio kilmininkas: *pats* – *paties*, bet ne *pačio* (Griškevičienė ir kt. 2003: 144). Tačiau visi šiame vadovėlyje paminėti atvejai yra galimi, ir žodžiai su bet kuriuo galūnių variantu yra suprantami.

Kūrybinių industrijų specialybei skirtame kalbos kultūros vadovėlyje aptariami kiekvieno linksnio nevartotini atvejai (Vladarskienė 2013: 75-82). Pavyzdžiui, vardininkas nevartotinas neapibrėžtam daiktų kiekiui ar daikto daliai reikšti: *Kai nuomonės labai skiriasi, kyla ginčai* (=ginčų); *Dėl taisyklių pažeidimų įvyksta nelaimingi atsitikimai* (=nelaimingų atsitikimų). Kilmininkas neteiktinas vartoti, kai abstraktus dalykas neskaidomas: *Organizacijų įvaizdis turi lemiamos įtakos* (=lemiamą įtaką) *toms įmonėms, kurios siekia ilgesnės ekonominės sėkmės*. Įnagininkas laikomas netinkamu dvejetainių linksnių raiškai: *Sportas padeda žmogui tapti sveiku ir žvaliu* (=sveikam ir žvaliam). Neteiktiną vietininką kartais siūloma keisti netgi tokiu žodžių junginiu, kuriame nebelieka taisomo žodžio: *Infliacijos ir sezoniškumo įtakoje* (=Dėl infliacijos ir sezoniškumo) *iškreipiami metiniai rodikliai*. Naudininkas nevartotinas veiksmo objektui reikšti su žodžiais *atitikti*, *neatitikti*: *Transporto priemonės markė, tipas ir svoris atitinka nurodytiems* (=nurodytus) *prašyme*. Taip pat dokumentų rūšies pavadinimuose reikia vartoti ne naudininką su bendratimi, o galininką su bendratimi: *leidimas statybos darbams atlikti* (=atlikti statybos darbus). Tačiau šalia šių pastabų pateikiami ir taisyklingi naudininko pavartojimo atvejai: *Gautų duomenų nepakanka sprendimui priimti*. Taigi, galima teigti, kad ir šiame vadovėlyje nurodytos kaip negalimos ar neteiktinos žodžių formos tokios tampa tik tam tikrame kontekste. Kitais atvejais jos laikomos visiškai taisyklingomis.

Monografijoje *Lietuvių kalbos kultūra* aptariamas dalyvio bevardės giminės formų vartojimas daiktavardžio linksnių pozicijoje. Vardininko: *Bet neįmanomas* (=neįmanoma) *mums reikalingesnis* (=reikalingiau) *nei duona*; galininko: *Literatūros kūryboje dalyvauja ir*

kalbinė intuicija: išgirsti *negirdimą* (= *negirdima*), pasakyti *nepasakytą* (= *nepasakyta*). Kilmininką siūloma keisti sintaksine konstrukcija su dalyvio bevardės giminės forma: Iš *pasakyto* (= *to, kas pasakytą*) aišku, kad bendravimo tyrinys iš esmės sutampa su mokymo ir auklėjimo turiniu; Eilėraščio gražumas dažnai atsiveria *žinomo, girdėto ir netikėto* (= *to, kas žinoma, girdėta ir netikėta*) sankirtoje. Tokiu pat būdu siūloma keisti ir įnagininką, pvz., *Tačiau mūsų darbe tenkintis pasiektu* (= *tuo, kas pasiekta*) negalima, bei vietininką, pvz., *Netikėtas grožio atgarsis sename, užmirštame* (= *tame, kas sena, užmiršta*) tarsi prikelia jį gyvenimui (Paulauskienė 2001: 139-145). Kartu paminimi ir negalimi formų darymo atvejai: iš beasmenių veiksmažodžių negalima padaryti linksniuojamųjų veikiamosios rūšies dalyvių, iš jų daromos tik nelinksniuojamosios formos, einančios tariniu (Paulauskienė 2001: 221), pvz., *pasnię*.

Vykdamas Valstybinės kalbos vartojimo norminimo ir sklaidos programą² buvo tiriami lietuvių kalbos gramatinių formų vartosenos ypatumai. Daug dėmesio skirta skaičiaus kategorijai, nes kyla problemų dėl abstrakčiųjų daiktavardžių skaičiaus. Galima sakyti, kad „skaičiaus formų vartojimas bei norminimas aktualus tik daiktavardžiams“ (Paulauskienė 2001: 146). Lietuvių kalbos gramatikose nurodyta, kad abstraktieji daiktavardžiai tegali turėti vienaskaitos formas ir skaičiais nekaitomi (LKG I 1965: 175; DLKG 2006: 62). *Kalbos patarimuose* aprašomi išimtiniai atvejai, kai abstraktieji daiktavardžiai sukonkretėja ir jų daugiskaitą galima vartoti, pvz., *Žmogus gali būti apimtas įvairiausių baimių* (KP G1 2002: 20); tai būdinga ir veiksnių pavadinimams, pvz., *Susidūrė du visiškai skirtingi mąstymai* (Bučienė 2017: 50). Tačiau publikacijų, kuriose būtų analizuojamas veiksmažodžių vienaskaitos ar daugiskaitos vartojimas, ypač negalimi atvejai, nepavyko rasti.

Taisyklingi tam tikrų formų vartojimo atvejai siūlomi *Kalbos patarimuose*, beveik kiekviename žurnalo *Bendrinė kalba* numeryje svarstomi formų taisyklingumo klausimai. Tačiau jie irgi neapima visos paradigmos vartojamumo.

Bene artimiausia, ką buvo galima rasti, šio straipsnio nagrinėjamai temai – tai Jono Jablonskio pastaba 1925 m. išleistame Rygiškių Jono *Lietuvių kalbos vadovėlyje*: „Apie dalyvius „būsimas, siųsimas, vesimas“ <...> čia netenka kalbėti: jie retas tėra kalbos dalykas, jie ne

² <http://www.vlkk.lt/programos/paraiskos/valstybines-kalbos-vartojimo-norminimo-ir-sklaidos-programa>

visur ir ne iš visų veiksmažodžių padaromi“ (Jablonskis 1925: 61). Tačiau čia aptariamas atvejis, kai nėra visų dalyvio formų su tam tikra veiksmažodžio šaknimi.

1.4. Natūraliosios morfologijos taikymas

Natūraliosios morfologijos požiūriu baltų kalbos pradėtos nagrinėti tik šio amžiaus pradžioje. Pirmajame dešimtmetyje atlikti latvių kalbos vardažodžio sistemos tyrimai (Rosinas 2005), vėliau šis metodas taikytas lietuvių kalbos veiksmažodžiams (Pakalniškienė, Šarkytė 2012). Vienas iš natūraliosios morfologijos tyrinėjamų klausimų – kas yra normalu konkrečios kalbos sistemoje³ (Dressler 2019). Morfologinis reiškinys laikomas natūraliu, jei jis yra paplitęs kalboje ir jai keičiantis nekinta (Mayerthaler 1981: 2). Ne visi morfologiniai reiškiniai yra vienodai paplitę, pavyzdžiui, priesagų pasitaiko dažniau nei priešdėlių. Kalba gali iš viso neturėti priešdėlių (pvz., turkų), bet jei ji turi nors vieną afiksų rūšį – tai yra priesagos (Crocco Galeas 2001: 8). Toliau atliekant tyrimus šia kryptimi buvo gauta išvada, kad priesagos ir priešdėliai yra labiau paplitę nei intarpai⁴ (Wurzel 2001: 27) Supletyvizmas taip pat yra retas, taigi ir nenatūralus žodžių daryboje⁵ (Dressler 1985: 97). Lietuvių kalboje supletyvinių formų yra labai nedaug: *esu – buvau; aš – manęs* ir kt.

Atliekant lietuvių kalbos veiksmažodžio laikų tyrimus buvo prieita prie išvados, kad „[N]atūraliosios morfologijos požiūriu lietuvių kalbos šakninių veiksmažodžių būtojo laiko formos laikytinos pamatinėmis, o esamojo laiko formos – išvestinėmis“ (Pakalniškienė, Šarkytė 2012: 155). Kaip argumentas pateikiamas faktas, kad „[I]ntarpinių ir *-sta* kamieno veiksmažodžių esamojo laiko formos struktūriškai yra sudėtingesnės už būtojo laiko kamienus, todėl sinchroniniu požiūriu laikytinos išvestinėmis“ (Pakalniškienė, Šarkytė 2012: 155).

Natūraliosios morfologijos požiūriu „kaitybos taisyklės yra morfologinės operacijos, kuriomis žodyje formaliai koduojamos morfologinės kategorijos“ (Mayerthaler 1981: 8).

³ „<...> what is normal in the potential system of a specific language“ (Dressler 2019).

⁴ „<...> ist dann externe Flexion natürlicher als interne Flexion, und Prä- und Suffixe sind natürlicher als Infixe“ (Wurzel 2001: 27).

⁵ „<...> suppletion is most unnatural“ (Dressler 1985: 97).

Tačiau nėra atlikta tyrimų, ar visas „morfologines operacijas“ galima taikyti atskiriems tam tikros grupės žodžiams, t. y. ar visas paradigmos esančias formas galima iš tikrųjų vartoti.

2. LIETUVIŲ KALBOS GRAMATIKOS INFORMACINĖ SISTEMA

LIGIS skirta ir plačiai visuomenei, t. y. informacija pateikiama populiariai, visiems suprantamai, ir kompiuteriniam kalbos apdorojimui, t. y. duomenys išsaugomi naudojant vidinį kompiuterio formatą.

2.1. Sukūrimo idėja

Pradėti kurti gramatikos informacinę sistemą, pateikiančią išsamią ir labai tikslią informaciją, paskatino jau sukurtų automatinės morfologinės analizės sistemų nepakankamas tikslumas. Vytauto Zinkevičiaus (2000) sukurta programinė įranga lietuvių kalbos morfologinei analizei ir sintezei atlikti tobulai veikia tik atliekant sintezę. Analizės metu daroma klaidų nustatant pradinę formą. Ši problema buvo pastebėta ir atliekant DLKT anotavimą. Kadangi dauguma žodžių darybos būdų buvo įtraukti kaip reguliarūs, t. y. būdingi visiems žodžiams, neatsižvelgiant į jų semantiką, buvo gauta daug nerealių homonimų, t. y. lietuvių kalboje neegzistuojančių žodžių, kurių tam tikros formos sutampa su esamais lietuvių kalbos žodžiais. Pavyzdžiui, dėl reguliarios veiksmažodinių daiktavardžių darybos gautos tokios lemos kaip *gulėjas*, *neišskubėjas* ir pan. (Rimkutė 2006: 38), nes jų kilmininko forma sutampa su būtojo kartinio laiko trečiojo asmens veiksmažodžio forma (*gulėjo*, *neišskubėjo*). Kuriant lietuvių kalbos automatinės sintaksinės analizės sistemą, morfologinė analizė yra pirmasis etapas (Šveikauskienė 2010: 86), todėl tokios klaidos jau iš pat pradžių nulemdavo klaidingą sintaksinės analizės rezultatą. Taigi iškilo poreikis turėti šimtu procentų patikimą morfologinę informaciją apie žodį.

Kita priežastis, paskatinusi kurti gramatikos informacinę sistemą, – tai nepakankamas žodynuose ir tekstynuose esančių žodžių skaičius. Kalbininkai, tyrinėję gramatinių formų sudėtį DLKT, pažymi, kad jame „vartojama labai nedaug skirtingų kaitybinių formų: <...> pagrindiniai vardažodžių linksniai yra vardininkas, kilmininkas ir galininkas“ (Rimkutė 2006: 39). Analogiškus pastebėjimus aprašo ir kitų šalių mokslininkai. Pavyzdžiui, latvių

kalbininkai taip pat nurodo faktą, kad „net ir labai didelės apimties tekstynuose gali nebūti rečiau pasitaikančių formų“ (Paikens ir kt. 2013: 272). Žodynuose pateikiami ne visi galimi dariniai, ypač mažai priešdėlinių vedinių.

Taigi, kuriant LIGIS siekiama išvengti šių abiejų trūkumų: stengiamasi apimti visus galimus lietuvių kalbos žodžius bei jų formas, todėl kompiuteriu generuojamos visos galimos lietuvių kalbos priešdėlių ir priesagų kombinacijos su kiekviena šaknimi ir, peržiūrėjus gautas lemas, atmetami lietuvių kalboje neegzistuojantys žodžiai.

2.2. Atlikti darbai ir iškilusios problemos

Kol kas yra sukurtas tik bandomasis LIGIS pavyzdys (Šveikauskienė 2016). Buvo pasirinkta tokia darbo metodika: pradžioje paėmus vieną šaknį sudaryti visos sistemos modelį, t. y. panaudojant vieną šaknį pateikti visas sistemoje numatytas informacijos rūšis, o paskui, sistemą plečiant, įraukti ir kitų šaknų žodžius. Pradiniam variantui naudota šaknis *bėg-*. Tokį pasirinkimą nulėmė jos paprastumas: niekada neatsiranda intarpas, nevyksta balsių kaita ir priebalsių kaita bent jau tiesioginėje nuosakoje. Siekiant apimti visas galimas visų šios šaknies žodžių formas buvo dirbtinai kompiuteriu generuojami visi vediniai su veiksmažodžiams būdingais priešdėliais ir priesagomis. Tada peržiūrėtos lemos ir atmesti lietuvių kalboje neegzistuojantys žodžiai. Taip gautas lemų sąrašas, kurį sudaro visos kalbos dalys, galinčios turėti raidžių rinkinį *bėg* šaknyje: daiktavardžiai, pvz.: *bėgikas*, *bėgtakis*; būdvardžiai, pvz.: *bėglus*, *vienbėgis* (geležinkelis);rieveiksmiai, pvz.: *pabėgom*, *bėgčia*, *probėgšmais*. Panaudojant lietuvių kalbos morfologinės analizės ir sintezės programinę įrangą (Zinkevičius 2000) buvo sintezuojamos visos atrinktų žodžių kaitybinės formos. Iš viso duomenų bazėje pateikiami 28 322 įrašai, t. y. tiek žodžių formų, turinčių šaknį *bėg-*, rasta lietuvių kalboje. Iš jų: daiktavardžių – 1 254, būdvardžių – 330,rieveiksmių – 12, veiksmažodžių – 5 913, veikiamosios rūšies dalyvių – 14 310, neveikiamosios rūšies dalyvių – 1 772, pusdalyvių – 500, padalyvių – 485. Reikia pasakyti, kad kol kas negalima daryti jokių apibendrinimų dėl kitų šaknų, nes atskirų šaknų produktyvumas gali labai skirtis.

Tačiau net ir atrinkus žodžių lemas, t. y. peržiūrėjus pradines formas ir išbraukus visus lietuvių kalboje neegzistuojančius morfemų rinkinius, paaiškėjo, jog to yra per maža, norint pasiekti, kad į sistemą nebūtų įtraukti lietuvių kalboje nevartojami žodžiai. Tikrinant visas gautas kaitybines formas buvo pastebėta keletas atvejų, kai dalis paradigmoje esančių to paties

žodžio formų yra vartojama, o dalis ne, ir tai nulemia žodžio semantika, t. y. jo reikšmė. Galima būtų išskirti tris pagrindinius atvejus, kai tam tikros žodžių formos nevartojamos: a) veiksmažodžio vienaskaitos formų nebuvimas, b) veiksmažodžio būtojo kartinio laiko nebuvimas ir c) tik bevardės neveikiamosios rūšies dalyvių giminės vartojimas. Plačiau tai aprašoma 3 skyriuje.

3. NEVARTOJAMOS VEIKSMAŽODŽIŲ FORMOS

Atliekant VDU morfologiškai anotuoto tekstyno tyrimus, nustatyta, kad „labai skiriasi gramatikose pateikiamos kalbos dalių teorinės kaitybinės paradigmos ir iš tikrųjų vartojamos formos“ (Rimkutė 2006: 39). Tačiau nėra publikacijų, kuriose būtų pateikiama kaitybinių paradigmų analizė formų galimumo požiūriu, t. y. atsakoma į klausimą, ar visas formas galima vartoti.

Viena iš LIGIS pateikiamos informacijos rūšių yra vartotojo įvesto žodžio visos kaitybinės formos (žodžio *nubėgti* paradigmos fragmentas parodytas 2 pav.).

Kompiuteriu generuojant visas teoriškai galimas kaitybines formas buvo pastebėta, kad kai kurios jų yra nerealios ir tai nulemia konkretaus žodžio semantika. Taip įvyksta dėl leksinės reikšmės nederėjimo su gramatine reikšme arba dėl jų loginio prieštaravimo.

The screenshot shows a mobile application interface with a dark green background. At the top left is a white square button with a black left-pointing arrow. The main title is 'KITOS FORMOS' in white, bold, uppercase letters. Below it is the verb 'NUBĖGTI' and the part of speech 'VEIKSMAŽODIS', both in white, bold, uppercase letters. The interface is divided into three sections by horizontal lines, each representing a different tense. Each section has a title, a table with two columns for 'Vienaskaita' and 'Daugiskaita', and rows for '1-as asmuo', '2-as asmuo', and '3-as asmuo'.

Tiesioginė nuosaka, esamasis laikas		
	Vienaskaita	Daugiskaita
1-as asmuo	nubėgu	nubėgame
2-as asmuo	nubėgi	nubėgate
3-as asmuo	nubėga	nubėga

Tiesioginė nuosaka, būtasis kartinis laikas		
	Vienaskaita	Daugiskaita
1-as asmuo	nubėgau	nubėgome
2-as asmuo	nubėgai	nubėgote
3-as asmuo	nubėgo	nubėgo

Tiesioginė nuosaka, būtasis dažninis laikas		
	Vienaskaita	Daugiskaita
1-as asmuo	nubėgdavau	nubėgdavome

2 PAV. Skirtuke KITOS FORMOS pateikiamos informacijos apie žodį *nubėgti* fragmentas

3.1. Vienaskaitos nebuvimas

Sudarant veiksmažodžio visų laikų ir nuosakų kaitybines formas paaiškėjo, kad kai kurių veiksmažodžių, ypač tų, kurie reiškia grupinį veiksmažodį, vienaskaitos formos yra nelogiškos, neperteikia semantinio turinio. 2 pav. pateikto žodžio *nubėgti* visos kaitybinės

formos yra galimos, tačiau kito žodžio – *nuskraidyti* (turinčio tą patį priešdėlį *nu-*) galima tik daugiskaita, pvz., *Papūtus vėjui pro atvirą langą nuo stalo nuskraidė keli jos prirašyti lapai*. Šio žodžio vienaskaitos formos yra nerealios ir lietuviui nesuprantama, ką galėtų reikšti, pavyzdžiui, **nuskraidžiau*. Daugiskaitos pirmasis asmuo suvokimo problemų nesudaro, pvz., *Nuo smūgio mes visi nuskraidėme nuo vežimo ant žemės*. Trečiojo asmens forma naudojama tik su ne vieną veikėją žyminčiu veiksniu (sakinių pavyzdžiai paimti iš interneto): *Triūsas nuėjo perniek, nes nuo stiklainių nuskraidė tvirtai užsukti dangteliai. Dalis stogo liko kieme, kada nuskraidė kitos dalys, nežinau. Stalas parvirto, aš taip pat, nuskraidė tortas ir dovanos, gėlės ir lėkštės*. Internete rastas tik vienas žodžio *nuskraidžiau* pavartojimo atvejis: *Į Einthoveną nuskraidžiau pinigus ir ten juos atidaviau, o iš jo skridau į Londoną*⁶. Tačiau perskaičius šį sakinį tenka pamąstyti, ką galėtų reikšti *nuskraidyti pinigus* ir atrodo, kad šioje vietoje labiau tiktų žodis *nuskraidinau*. Kitas žodžio, neturinčio vienaskaitos formų, pavyzdys būtų veiksmažodis *susispiesti*. *Lietuvių kalbos žodyno* elektroniniame variante⁷ pateikiami tokie jo pavartojimo pavyzdžiai: *Ei, jūs, vaikai, ko čia susispietėt? Krūvelėn susispietusios čionai pat stovėjo moterys. Per pirmąjį pasaulinį karą Peterburge susispietė nemažai lietuvių. Čia vėl susispiečia varnėnai į vieną juodą dėmelę. Vasarą visis darbai susispiečia į vieną vietą. Širdy susispietė jausmai kiti. Mokytojo akys susispietė į vieną mokinį LKŽ.* Tačiau forma **susispiečiau* yra negalima. Dar vienas žodžio, negalinčio turėti vienaskaitos formų, pavyzdys būtų veiksmažodis *išsiskirstyti*: *Baigę mokslo metus išsiskirstėme neramūs. Išsiskirstėme kaip geri draugai. <...> mes, buvę mokiniai, irgi išsiskirstėme po visą Lietuvą <...> DLKT*. Tačiau forma **išsiskirsčiau* yra negalima, nes šis žodis neturi prasmės. Kiti tokių veiksmažodžių pavyzdžiai galėtų būti: *išsibėgiojo, pasklido, išsiskraidė, išsiskraidžiojo, išsivažinėjo* ir kt.

Atvejų, kad būtų negalima veiksmažodžių daugiskaita, nebuvo pastebėta.

LIGIS veiksmažodžių, negalinčių turėti vienaskaitos formų, nurodymo problema sprendžiama tokiu būdu: skirtuke KITOS FORMOS žodžių, kurių vienaskaitos formos yra negalimos, pateikiama tik daugiskaita: 3 pav. parodytas žodžio *nuskraidyti* paradigmos fragmentas.

⁶ <https://laisvaslaikrastis.lt/kaip-teisejas-darius-kantaravicius-bridengineja-narkodilerius/>

⁷ <http://www.lkz.lt/?zodis=spiesti&id=2416878000>

KITOS FORMOS	
NUSKRAIDYTI	
VEIKSMAŽODIS	
Tiesioginė nuosaka, esamasis laikas	
	Daugiskaita
1-as asmuo	nuskraidome
2-as asmuo	nuskraidote
3-as asmuo	nuskraido
Tiesioginė nuosaka, būtasis kartinis laikas	
	Daugiskaita
1-as asmuo	nuskraidėme
2-as asmuo	nuskraidėte
3-as asmuo	nuskraidė
Tiesioginė nuosaka, būtasis dažninis laikas	
	Daugiskaita
1-as asmuo	nuskraidydavome

3 PAV. Skirtuke KITOS FORMOS pateikiamos informacijos apie žodį *nuskraidyti* fragmentas

3.2. Būtojo kartinio laiko nebuvimas

Dar vienas atvejis, kai yra negalimų žodžių formų, taip pat susijęs su semantika. Turintys priešdėlį *tebe-* veiksmažodžiai reiškia tęstinį veiksmą⁸ (Arkadiev 2010: 21) todėl įvykio veikslo veiksmažodžių su šiuo priešdėliu negali būti.

Aprašant lietuvių kalbos gramatiką nurodoma, kad „veiksmažodžio veikslo priešpriešų forma yra nereguliari“ ir „veikslo atžvilgiu gali būti priešinamos skirtingų laikų formos – esamasis laikas turi eigos veikslo reikšmę, o būtasis ir būsiamasis įvykio <...>, plg.: *Ateina vakaras nykus* (Nėris) ir *Atėjo ir lauktoji saulės užtemimo valanda* (Vienuolis)“ (Judžentis 2012: 157–158). Remiantis tuo, kas teigiama citatoje, žodis *ateis* laikomas įvykio veikslo veiksmažodžiu, tačiau *tebeateis* jau rodo veiksmo tęstinumą ir yra priskiriamas eigos veikslui (*Jis žinojo, kad ir po šio įvykio sūnaus laiškai tebeateis kaip ir anksčiau.*).

Lietuvių kalbos kultūroje taip pat aptariamas veiksmažodžių veikslas:

„<...> eigos veikslo veiksmažodžiai yra be priešdėlių, o įvykio veikslo veiksmažodžiai su priešdėliais. Jeigu priešdėlis rodo tik veiksmo, vykstančio atitinkama kryptimi, rezultatą, tai darybiniu ryšiu susiję žodžiai yra tiek artimi tarsi būtų to paties žodžio formos: a) *daryti–padaryti; rašyti–parašyti; skaldyti–suskaldyti; balti–išbalti, pabalti, nubalti; skęsti–nuskęsti, paskęsti; nykti–sunykti*; b) *eiti iš ... – išeiti; eiti į ... – įeiti; eiti nuo ... – nueiti; bėgti per ... – perbėgti; bėgti pro ... – prabėgti* ir t. t.“ (Paulauskienė 2001: 211)

Toliau nurodoma, kad veikslą gali lemti ir veiksmažodžio laikas:

„<...> lietuvių kalbos esamasis laikas leidžia vartoti ir priešdėlines kai kurių veiksmažodžių formas eigos reikšme: slinkties veiksmažodžiai *ateina, atplaukia, atvažiuoja, išvažiuoja, parvažiuoja* atsako į eigos veikslo klausimą *ką jis dabar veikia?* <...> Bet pakanka pakeisti esamąjį laiką būtuojų, ir veiksmažodis rodo baigtą rezultatinių veiksmą: *atėjo, atplaukė, atvažiavo, išvažiavo, parvažiavo.*“ (Paulauskienė 2001: 213)

⁸ „<...> the combination of *te-* and *be-* <...> this sequence can only be interpreted as a continuative form <...>“ (Arkadiev 2010: 21).

Būtų dar galima papildyti, kad ne tik esamojo, bet ir būtojo dažninio laiko formos yra eigos veiksmo, nes pasikartojantis veiksmas yra tęsiamas: *ateidavo, atplaukdavo, atvažiuodavo, išvažiuodavo, parvažiuodavo*. Tačiau nėra aprašyta pastebėjimų, kad kai kurie priešdėliai gali įvykio veiksmo veiksmažodžius pakeisti eigos veiksmo veiksmažodžiais. Pridėjus prie nurodytų veiksmažodžių dar ir *tebe-*, būtojo kartinio laiko formos tampa negalimos. Įvykio veiksmo veiksmažodžių kaitėbinės formos su šiuo priešdėliu yra nereališios, pvz., trečiojo asmens forma **tebeišvažiavo*. LIGIS tokių veiksmažodžių būtojo kartinio laiko formos nepateikiamos.

Taigi, pastebėtas bendrasis polinkis, kad kryptį rodantys slinkties veiksmažodžiai (o kai kurie ir ne slinkties) su priešdėliais *at-*, *nu-*, prisijungę dar ir *tebe-*, negali turėti būtojo kartinio laiko formų, pvz., *atvažiuoti, nuvažiuoti, atbėgti, nubėgti, atskristi, nuskrusti, nudažyti* ir kt. Žodžiai *tebeatvažiuoja, tebeatvažiuodavo, tebeatvažiuos* lietuvių kalboje galimi, tačiau **tebeatvažiavo, *tebenudažė* jau yra beprasmiškie. Sakinys *Kai aš grįžau, jis dar tebedažė lentyną* yra suprantamas ir geras, nes *dažė* yra eigos veiksmo veiksmažodis. Įvykio veiksmas būtų *nudažė*, o **tebenudažė* jau skamba neįprastai, reikia įsitempus mąstyti, ką tai galėtų reikšti ir kažin ar kokia nors šio žodžio reikšmė ateitų į galvą. *Tebe-* ir įvykio veiksmas vienas kitą eliminuoja.

3.3. Tik bevardė neveikiamosios rūšies dalyvių giminė

Nemažos dalies neveikiamosios rūšies dalyvių vartojama tik bevardė giminė. Neveikiamosios rūšies dalyvių, padarytų iš intranzityvinių veiksmažodžių, galima tik bevardės giminės forma. Bene pirmi pastebėjimai apie vartojamą dalyvių tik bevardę giminę buvo aprašyti šio amžiaus pradžioje, tik formuluojama buvo kiek kitaip, bevardę giminę vadinant nelinksniuojamąją dalyvio forma: „Iš negalininkinių veiksmažodžių daroma tik nederinamoji ir nelinksniuojamoji forma“ (Paulauskienė 2001: 222).

Tai matyti ir iš statistinių LIGIS duomenų. Veikiamosios rūšies dalyvių su šaknimi *bėg-* yra 14 310, o neveikiamosios rūšies dalyvių – tik 1 772. Tokią pat nuomonę išreiškiančių teiginių galima rasti ir teoriniuose darbuose: „<...> veikiamosios rūšies dalyvių padaroma daugiau negu neveikiamosios“ (Paulauskienė 2001: 221). Taigi labai didelė dalis neveikiamosios rūšies dalyvių, t. y. tie, kurie padaryti iš intranzityvinių veiksmažodžių, neturi moteriškosios ir vyriškosios giminės formų bei linksnių. Pvz., *bėgamas ruožas, prabėgta atkarpa, nubėgti kilometrai* gali būti vartojama, taip pat kaip ir *vaikų jau buvo išsibėgiota kas*

kur, tačiau žodis **išsibėgiotas* jau yra negalimas. Iš viso LIGIS duomenų bazė apima 236 neveikiamosios rūšies dalyvių lemas. Iš jų 120 tegali turėti tik bevardės giminės formas.

Galima rasti ir daugiau pavyzdžių su kitais veiksmažodžiais, kol kas dar neįtrauktais į LIGIS, kai galima tik bevardė neveikiamųjų dalyvių giminė. Pavyzdžiui, iš veiksmažodžių *augti*, *blizgėti*, *nesisupti* galima padaryti *augta*, *blizgėta*, *nesisupta*, tačiau **augtas*, **augtam*, **blizgėtas*, **blizgėtame*, **nesisuptas*, **nesisupto* jau yra nesuprantami.

IŠVADOS

Pradėjus taikyti kompiuterius ir kalbų apdorėjimui, apie kalbas, jų gramatiką paaiškėjo naujų faktų, į kuriuos anksčiau nebuvo atkreiptas dėmesys, nes žmogui kaip kalbos vartotojui tie klausimai neaktualūs.

Kompiuterizuojant lietuvių kalbos gramatiką pastebėta, kad kai kurie lietuvių kalbos žodžiai negali įgyti visų teorinės paradigmos formų ir taip nutinka dėl leksinės reikšmės nederėjimo su gramatine reikšme arba dėl jų loginio prieštaravimo. Grupinį veiksmažodžių reiškančių žodžių vienaskaita yra negalima. Įvykio veiksmo veiksmažodžių vediniai su priešdėliu *tebe-* negali turėti būtojo kartinio laiko formų. Dauguma neveikiamosios rūšies dalyvių, padarytų iš intransyviųjų veiksmažodžių, gali turėti tik bevardės giminės formą.

ŠALTINIAI

DLKT – *Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas*. Prieiga internete:

<http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/menu?page=advanced> (žiūrėta 2021-05-25).

LIGIS – Lietuvių kalbos gramatikos informacinė sistema. Prieiga internete:

<http://ligis.lki.lt/> (žiūrėta 2021-05-25).

LKŽ_e – *Lietuvių kalbos žodynas*, t. 1–20, 1941–2002 (elektroninis variantas), vyr. red.

G. Naktinienė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005. Prieiga internete: www.lkz.lt

(žiūrėta 2021-05-25).

LITERATŪRA

- Aputis Juozas 1977: *Sugrįžimas vakarėjančiais laukais: Novelės*, Vilnius: Vaga.
- Arkadiev Peter 2010: Notes on the Lithuanian restrictive. – *Baltic Linguistics* 1, 9–49.
- Arkadjevas Piotras 2008: Lietuvių kalbos pirminių veiksmažodžių klasių semantika tipologinių duomenų kontekste. – *Acta Linguistica Lithuanica* 59, 1–27.
- Bučienė Laimutė 2017: Daiktavardžių skaičiaus kategorijos raiška: normos ir vartosenos sankirta. – *Kalba ir kontekstai: mokslo darbai* 7 (2), 44–61.
- Crocco Galeas Grazia 2001: What is Natural Morphology? The State of the Art. – *Linguistics Athens* 13, 7–33.
- DLKG – *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, red. V. Ambrazas. 5-as patasis leid., Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2006.
- DŽ_{6e} – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, vyr. red. S. Keinys. 6-as leid. (elektroninis), Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2006.
- Dressler Wolfgang U. 2019: Natural Morphology. – *Oxford Research Encyclopedias – Linguistics*. Prieiga per internetą:
<https://oxfordre.com/view/10.1093/acrefore/9780199384655.001.0001/acrefore-9780199384655-e-576> (žiūrėta 2021-05-25).
- Dressler Wolfgang U. 1985: Suppletion in Word-formation. *Historical Semantics, Historical Word-formation*, ed. J. Fisiak, 97–112.
- Gaivenis Kazimieras; Keinys Stasys 1990: *Kalbotyros terminų žodynas*, Kaunas: Šviesa.
- Griškevičienė Jolita; Lapkuvienė Cecilija; Navalinskienė Gražina; Šmulkštytė Rima 2003: *Lietuvių kalbos kultūros vadovėlis kolegijoms*, Vilnius: Homo liber.
- Jablonskis Jonas 1925: *Rygiškių Jono Lietuvių kalbos vadovėlis*, Kaunas: „Vaivos“ b-vė.
- Judžentis Artūras 2012: *Lietuvių kalbos gramatinės kategorijos*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- KP 2002: *Kalbos patarimai 1: Gramatinės formos ir jų vartojimas*, sud. R. Miliūnaitė, teksto aut. R. Miliūnaitė, A. Paulauskienė, vyr. red. A. Pupkis, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- LKE 1999: *Lietuvių kalbos enciklopedija*, red. V. Ambrazas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
-

- LKG 1965: *Lietuvių kalbos gramatika 1: Fonetika ir morfologija*, vyr. red. K. Ulvydas, Vilnius: Mintis.
- LKG 1971: *Lietuvių kalbos gramatika 2: Morfologija*, vyr. red. K. Ulvydas, Vilnius: Mintis.
- Mayerthaler Willy 1981: *Morphologische Natürlichkeit. / Linguistische Forschungen 28*, Wiesbaden: Athenaion.
- Paikens Peteris; Rituma Laura; Pretkalnina Lauma 2013: Morphological Analysis with Limited Resources: Latvian example. *Proceedings of the 19th Nordic Conference of Computational Linguistics (NODALIDA 2013)*. Linköping Electronic Conference Proceedings 85, 267-277. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/260907832_Morphological_analysis_with_limited_resources_Latvian_example (žiūrėta 2021-05-25).
- Pakalniškienė Dalia; Šarkytė Raimonda 2012: Mikalojaus Daukšos raštų intarpiniai ir stakamieno veiksmažodžiai natūraliosios morfologijos požiūriu. – *Res Humanitariae XI*, 151-172.
- Pakerys Jurgis 2011: Dabartinės lietuvių kalbos daiktavardinių veiksmažodžių priesagų ir jų pamatinių daiktavardžių kaitybos klasių santykis. – *Baltistica*, 46, 271-288.
- Paulauskienė Aldona 2001: *Lietuvių kalbos kultūra*, Kaunas: Technologija.
- Rimkutė Erika 2006: Dabartinės lietuvių kalbos gramatinių formų vartoseną morfologiškai anotuotame tekstyne. – *Lituanistika* 66 (2), 34-55.
- Rimkutė Erika; Kovalevskaitė Jolanta 2008. Tai, kas tinka žmogui, netinka mašiniam vertimui: žodynų problema. – *Gimtoji kalba* 2, 3-14.
- Rosinas Albertas 2005: *Latvių kalbos daiktavardžio linksniavimo sistema: sinchronija ir diachronija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Šveikauskienė Daiva 2010: *Lietuvių kalbos vientisinių sakinių automatinė sintaksinė analizė*: daktaro disertacija.
- Šveikauskienė Daiva 2016: Lietuvių kalbos gramatikos informacinė sistema: I. Morfologija. – *Lietuvių kalba* 13. Prieiga internete: <http://www.lietuviukalba.lt/index.php/lietuviukalba/article/view/183> (žiūrėta 2021-05-25).
- Vladarskienė Rasuolė 2013: *Kūrybinių industrijų specialybės kalbos kultūra*: vadovėlis, Vilnius: Technika.
-

Wurzel Wolfgang U. 2001: *Flexionsmorphologie und Natürlichkeit: Ein Beitrag zur morphologischen Theoriebildung*. Studia Grammatica 21, Berlin: Akademie-Verlag GmbH.
Zinkevičius Vytautas 2000: Lemuoklis – morfologinei analizei. – *Darbai ir dienos* 24, 245–273.

Gauta 2019 10 22

Priimta 2021 09 06

USAGE OF THE VERB FORMS DEVELOPED ON THE LITHUANIAN GRAMMAR INFORMATION SYSTEM

Summary

Up until now, the usage of grammatical forms mostly has been discussed in standardization or diachronic aspects. Searching for articles about paradigm coverage or its completeness yielded no results. We encountered the same critical question while creating the Lithuanian Grammar Information System, while preparing the material for the tab OTHER FORMS to be exact. It turns out that paradigms of some words are incomplete, which is determined not by morphological features of Lithuanian language, but by word semantics, making specific paradigm forms impossible, non-existent, by resulting in words not understood by a native speaker. We present three types of such occurrences: 1. Verbs having no singular form: such verbs mean group action. 2. Verbs the past simple tense forms of which are illogical. Such problem occurs when indicator of aspect of verbs is time (i.e. present tense forms are imperfective, and past simple tense forms are perfective), and they have attached the prefix *tebe-*, which notes continuity. 3. Most of passive participles that are derived from intransitive verbs can only have neuter gender forms.

KEYWORDS: grammar, morphology, paradigms, inflectional forms of words, semantics.

DAIVA ŠVEIKAUSKIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

Petro Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius

daiva.sveikauskiene@lki.lt